

RODZINA JAKO WARTOŚĆ. KONSEKWENCJE PRZEMIAN WARTOŚCI MAŁŻEŃSKICH I RODZINNYCH

1. Rodzina jako najwyższe dobro społeczne

Rodzina stanowi istotę każdego społeczeństwa. Zapewniając społeczeństwu ciągłość w aspekcie biologicznym i kulturowym¹, jest jego wartością nadrzędną. To samo tyczyć się będzie małżeństwa, jako komórki stanowiącej wstęp do rodziny. Wiąż małżeńska ma szczególne znaczenie ponieważ z prawnego i społecznego punktu widzenia jest podstawą do istnienia rodziny². Rodzina spełnia dwie podstawowe funkcje społeczne: prokreacyjną i socjalizacyjną. Od rodziny rozpoczyna się cały skomplikowany proces przekazywania i przyswajania kultury oraz wartości społecznych i indywidualnych. Rodzina jest systemem modelowych zachowań społecznych, jest nauczycielem ról rodzinnych i pozarodzinnych, jest szkołą społecznych postaw. Rodzina pełni niezliczone funkcje w stosunku do swoich członków oraz na arenie społecznej, decyduje o jakości całych społeczeństw. Prawidłowe funkcjonowanie społeczeństwa jest ściśle uwarunkowane prawidłowym funkcjonowaniem rodzin³. Rodzina powinna stanowić równowagę pomiędzy stałością a zmianą. Prawidłowo funkcjonująca rodzina pozwala trwać wartościom uniwersalnym, najważniejszym, autotelicznym przez co zachowuje spójność systemów nie tylko wartości, ale przede wszystkim systemów społecznych. Małżeństwo i rodzina są zatem centralną częścią każdego społeczeństwa, przypisuje się im najważniejszą rolę oraz traktuje

---

¹ R. Podgórski, *Socjologia. Mikrostruktury*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Olsztyn 2008, s. 126.

² S. Waszczak, *Polityka rodzinna [w:] Polityka ludnościowa i rodzinna: materiały do studiowania*, red. L. Frąckiewicz, S. Waszczak, Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 1997, s. 19.

³ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, PWN, Warszawa 1976, s. 5. Cyt. za: R. Podgórski, *Socjologia. Mikrostruktury*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Olsztyn 2008, s. 126.

jako dobro społeczne i najwyższą wartość⁴. Uwieńczeniem przekonań o wartości rodziny może być podejście Kościoła do wspólnoty rodzinnej. Powszechnym jest, że Kościół koncentruje się wokół najważniejszych i najszlachetniejszych dla człowieka dóbr, a rodzina jako wartość i przekaziciel naczelných cnót zajmuje centralne miejsce w Katolickiej Nauce Społecznej⁵. Jan Paweł II uważał, że rodzina jest „szkołą miłości”, a społeczeństwo potrzebuje zdrowych rodzin⁶.

Niezależnie od rewolucyjnych przeobrażeń, jakim zostały poddane nowoczesne społeczeństwa w ostatnim stuleciu, społeczna wartość rodziny pozostaje niezmienna⁷. Środowisko rodzinne jest najlepszym i najważniejszym fundamentem rozwoju jednostki ludzkiej, przez co rodzina wyznacza i decyduje o jakości każdego społeczeństwa⁸.

2. Świat wartości małżeńsko-rodziny, czyli rodzina jako źródło wartości indywidualnych

Rodzina w sferze wartości odgrywa nieocenioną rolę, zajmuje bardzo ważne miejsce w kształtowaniu i przekazywaniu norm moralnych. Rola rodziny może być opisywana, co najmniej z dwóch perspektyw. Po pierwsze rodzina jest traktowana jako nadrzędna społeczna wartość, dobro wspólne, co zostało omówione w poprzed-

---

⁴ A. Mazan, *Czy w dobie ponowoczesności rodzina, naród i kultura mogą jeszcze wychowywać?* [w:] *Wychowanie a wyzwania ponowoczesności*, E. Osewska (red. nauk.), Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011, s. 91-100.

⁵ Por. Cz. Strzeszewski, *Katolicka Nauka Społeczna*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003; Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium Vitae* (25.03.1995).

⁶ Por. Z. Kobylińska. Nowa Ewa” nowej ery. Wizja kobiety nauczaniu Josepha Ratzingera na tle postmodernizmu. [w:] „Forum Teologiczne”, VIII, 2007, s. 45-57. ISSN 1641-1196.

⁷ L. Dziewięcka-Bokun, *Rodzina jako autoteliczna wartość polityki społecznej* [w:] *Współczesne wyzwania polityki społecznej wobec rodziny*, A. Kubów, J. Szczepaniak (red.), Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 25-30.

⁸ D. Kiełb-Grabarczyk, *Wpływ rodziny na system (anty)wartości współczesnej młodzieży* [w:] *Współczesna rzeczywistość w wybranych problemach społecznych*, G. Durka (red. nauk.), Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s. 83.

nim paragrafie. Z drugiej zaś strony rodzina w swojej wewnętrznej strukturze jest nośnikiem i przekazicielem głównych cnót i wartości indywidualnych. Rodzina poprzez rozbudowane relacje i interakcje jest najważniejszym promotorem uniwersalnych wartości, takich jak: miłość, bezinteresowność, solidarność, sprawiedliwość⁹, dobro, wspólnota, zaufanie, nadzieja. Tylko rodzina jest środowiskiem, w którym mamy do czynienia z bezgraniczną i bezinteresowną miłością. Członkowie rodziny w sposób szczególnie darzą się zaufaniem, a tym samym obdarzają się nawzajem poczuciem bezpieczeństwa i miłości. Ze względu na pierwotność i pierwszeństwo przed innymi grupami społecznymi, rodzina jest najlepszym i najważniejszym środowiskiem pielęgnującym rozwój wartości wśród swoich członków. Rodzina zapewnia swoim członkom poczucie wspólnoty¹⁰, które jest najlepszym podłożem do przekazywania norm moralnych. Rodzina jest dostarczycielem doznań emocjonalnych, dzięki którym staje się źródłem najlepszych wartości. Dzięki bliskości, jakie zapewnia, rodzina w sposób naturalny przekazuje swoim uczestnikom, dobro, zarówno w wymiarze materialnym, jak i duchowym¹¹. Obdarza swoich członków wsparciem, dzięki czemu nawet w trudnych życiowo sytuacjach, daje im nadzieję i skłania do optymizmu. Rodzina jest źródłem inspiracji, entuzjazmu i początkiem wiary w drugiego człowieka¹². Ognisko rodzinne jest pierwszą szkołą życia, wychowującą w poszanowaniu godności osoby ludzkiej. Jako naczelną stróż wartości rodzina przygotowuje do pełnienia roli dobrego człowieka i nienagannego obywatela społeczeństwa. Wreszcie rodzina uczy nas bezinteresowności i solidarności, wartości tak bardzo pożądanych w dzisiejszym świecie. Najlepszym źródłem bezinteresowności są relacje małżeńskie i rodzinne, które wzbudzają poczucie

---

⁹ L. Dziewięcka-Bokun, *Rodzina jako autoteliczna wartość polityki społecznej*, op. cyt., s. 26.

¹⁰ A. Mazan, *Czy w dobie ponowoczesności rodzina, naród i kultura mogą jeszcze wychowywać?*, op. cyt., s. 95.

¹¹ R. Podgórski, *Socjologia. Mikrostruktury*, op. cyt., s. 133.

¹² Por. Z. Kobylińska. Koncepcja wychowania moralnego człowieka w świetle katolickiej etyki wychowawczej ojca Jacka Woronieckiego OP (wykład inauguracyjny), *Zeszyty Teologiczne (Folia Theologica)*, rok II, nr 2 (6), 1993, s. 7-11. ISSN 1425-8145.

odpowiedzialności za drugiego człowieka, troskę i altruistyczną miłość¹³. Wszystkie omówione indywidualne wartości rodzinne zasługują na bezwzględną pielęgnację i przekazywanie następnym pokoleniom. Ciągłość i transmisję autotelicznych wartości najlepiej zapewniają rodziny tradycyjne. Jednak współczesny, odmieniony obraz małżeństwa i rodziny odbiega znacznie od tradycyjnej rodziny, tak mocno naznaczonej wartościami.

3. Przeobrażenia rodziny i ich konsekwencje – czy można mówić o kryzysie wartości małżeńsko-rodzinych?

Początek XXI wieku niesie ze sobą szereg zmian o charakterze ekonomicznym, gospodarczym, ale przede wszystkim o charakterze społecznym. Płynna nowoczesność¹⁴ i globalizacja powodują gwałtowne przemiany, które dotyczą wszystkich sfer życia i dotyczą wszystkich kategorii ludności niezależnie od wieku, pochodzenia czy statusu społecznego. Efekty tych zmian uwidaczniają się między innymi w systemach wartości, które współcześnie dominują wśród przedstawicieli różnych grup społecznych. Współczesna kultura i era konsumpcjonizmu popycha człowieka w kierunku nowych wyzwań. Obecnie nic nie jest proste i oczywiste, uniwersalne wartości wydają się tracić na znaczeniu. Współczesny człowiek musi nieustannie zadawać sobie pytanie o to, czy warto być dobrym czy bogatym, jedno z drugim bowiem, bardzo rzadko idzie dziś w parze. Pogoń za materializmem, za posiadaniem i konsumpcją odbywa się kosztem wartości moralnych, etycznych, emocjonalnych i intelektualnych.

Z upływem czasu następuje tzw. ewolucja wartości. Normy, wartości, wzory zachowań ulegają zmianom i dostosowują się do

---

¹³ Por. Z. Kobylińska. Zagadnienia etyczne lobbingu. [w:] *Seminare. Poszukiwania naukowo-pastoralne*, 16, 2000, ISSN 1232 – 8766, s. 421-431.

¹⁴ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006; Z. Bauman, *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity Press, 2000. Pojęcie *płynna nowoczesność* wprowadzone przez prof. Zygmunta Baumana opisuje szeroko rozumianą współczesność, a dokładniej zagrożenia wynikające z nowoczesności, pojęcie charakteryzuje najważniejsze problemy współczesnego świata.

współczesnego świata¹⁵. Człowiek żyjący w dzisiejszych społeczeństwach nowoczesnych w procesie socjalizacji internalizuje nowe normy i wartości¹⁶.

Widoczne są również konsekwencje współczesności, które dosyć silnie oddziałują na kondycję współczesnej rodziny. Rodzina jest tworem niezwykle trwałym, ale jednocześnie zmieniającym się na przestrzeni czasu. Przeobrażenia rodziny dotyczą m.in.: struktury, zasad zamieszkiwania, autorytetów czy funkcji pełnionych przez rodzinę. Tradycyjna rodzina patriarchalna z gromadką dzieci występuje coraz rzadziej, zwłaszcza w krajach rozwiniętych. Rodzina przestała być trwałym, stałym, określonym układem organizacyjnym. Współczesny, wysoko rozwinięty świat znacznie ogranicza rolę rodziny¹⁷. Słabnie kondycja biologiczna i psychologiczna współczesnych rodzin, uwidacznia się tzw. erozja systemów wartości¹⁸. Zmienia się charakter więzi w rodzinie, relacje ulegają rozluźnieniu, wzrasta indywidualizm, słabnie znaczenie norm obyczajowych i religijnych. Odnotowuje się wzrost liczby rozwodów i zjawisk patologii w rodzinie¹⁹. Wpływ gwałtownych procesów urbanizacyjnych i przemysłowych sprawił, że zmieniły się systemy postępowania, normy i wartości. Współczesne życie społeczne jest bardziej płynne, dynamiczne, ale przez to mniej stabilne. Ponadto przemiany społeczne warunkują podejmowanie przez ludzi fundamentalnych decyzji, rodzinnych i zawodowych które w efekcie determinują najważniejsze sfery życia i dalszego rozwoju. Wreszcie, zmiany, jakie niosą ze sobą obecne czasy, oddziałują na hierarchie hołdowanych wartości i norm społecznych, które wyznaczają współczesne style życia.

---

¹⁵ A. Giddens, *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006., s. 46-47.

¹⁶ P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005, s. 82-86; P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2003, s. 564-570.

¹⁷ F. Adamski, *Rodzina, Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, s. 157.

¹⁸ L. Dziewięcka-Bokun, *Rodzina jako autoteliczna wartość polityki społecznej*, op. cyt., s. 25-30.

¹⁹ M. Dębski, *Sytuacja bezdomnych kobiet w województwie pomorskim* [w:] *Forum. O bezdomności bez lęku*, Ł. Browarczyk (red.), Wydawnictwo Pomorskiego Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności, Gdańsk 2008, s. 15-16.

Pytanie o to, czy dzisiejsza rodzina przeżywa kryzys jest aktualne dla wielu dyscyplin naukowych, wśród naukowców, badaczy, praktyków i uczestników społecznego życia. Dane statystyczne oraz badania socjologiczne dostarczają podstaw do tworzenia opinii, iż współczesna rodzina jest coraz mniej spójna i skuteczna w pełnieniu podstawowych funkcji²⁰. Żadne obecnie, nawet uniwersalne normy i wartości nie zapewniają trwałości rodziny. Struktury rodzinne ulegają rozluźnieniu, przebudowie, a w najgorszych przypadkach rozpadowi²¹.

Istnieje co najmniej kilka niepokojących symptomów, które wskazują na osłabienie pozycji i autorytetu tradycyjnej rodziny. Postrzeganie przemian życia rodzinnego w kategorii kryzysu rozpoczęło się od gwałtownego spadku współczynnika dzietności w krajach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych²². Obecnie obserwuje się tendencje zwiększania się liczby rodzin małych (dwpokoleniowych) w miejsce rodzin wielopokoleniowych, a w ślad za tym idzie osłabienie więzi emocjonalnych między krewnymi mieszkającymi oddzielnie. Przy tym zwiększający się odsetek osób migrujących w celach zarobkowych pogłębia zjawiska eurosieroctwa, co zdecydowanie nie służy budowaniu więzi rodzinnych. Kobiety obecnie przywiązują dużo większą wagę do kariery zawodowej niż to było kilkadziesiąt lat temu. Większość kobiet w wieku prokreacyjnym chce pracować, przez co ograniczają swoje plany rodzicielskie i rodzinne. Powodem tego są: rozwój edukacji oraz trendy kulturowe, które narzucają pogoń za pieniądzem i karierą, a w wielu przypadkach konieczność zarabiania przez obojga partnerów, spowodowana zwiększoną konsumpcją i utrzymaniem życia na godnym poziomie. Prognozy demograficzne są niepokojące. Przewiduje się bowiem, że 20-25% kobiet na Zachodzie nie będzie mieć dzieci w ogóle, 50% zaś będzie miało zaledwie jedno dziecko²³. Wraz z tymi trendami rośnie społeczna akceptacja dla par bezdzietnych świadomie decydu-

---

²⁰ J. S. Coleman, *Racjonalna rekonstrukcja społeczeństwa*, „Studia socjologiczne” 1993, nr 1, s. 7-28.

²¹ Por. Z. Kobylińska. Historia ideałów i celów wychowania. Instytut Kultury Chrześcijańskiej im. Jana Pawła II. Olsztyn 1994, ss.42.

²² T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 367.

²³ Tamże, s. 368

jących się na poświęcenie karierze zawodowej. Owe tendencje są sygnałem na zatracanie wartości wspólnoty i grupowej solidarności. We współczesnych rodzinach słabnie familocentryzm i domowe struktury oparte na pokrewieństwie. Rośnie natomiast znaczenie indywidualizmu²⁴, samodoskonalenia, zaznacza się coraz szerszy egoizm. Zauważa się brak dbałości o ciągłość rodziny. Egoistyczne interesy ludzi ograniczają współczesną rodzinę w sensie demograficznym i duchowym. Te zmiany nie omijają również Polski, a w tym przypadku nie bez znaczenia pozostaje nieudolność prorodzinnej polityki państwa, w której brakuje spójności i ciągłości programów, występuje niedostatek działań i nieracjonalna alokacja wydatków publicznych związanych z rodziną²⁵.

Tabela 1. Wskaźnik dzietności w wybranych krajach UE w latach 1990 - 2009.

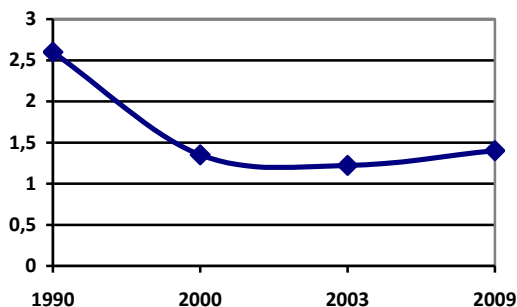
lata	1990	2000	2003	2009
kraj	Wskaźnik dzietności			
Polska	2.6	1.35	1.22	1.40
Czechy	1.90	1.14	1.18	1.49
Włochy	1.33	1.26	1.29	1.42
Portugalia	1.56	1.55	1.44	1.32

Źródło: Eurostat

Wykres 1. Wskaźnik dzietności w Polsce w latach 1990 – 2009.

²⁴ J. Ostroch-Kamińska, *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011, s. 33-35.

²⁵ G. Firlit-Fesnak, *Polityka rodzinna w Polsce – problemy do rozwiązania*, referat wygłoszony 06.04.2011. na konferencji w Warszawie: *Współczesna polityka społeczna – zorganizowanej przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną TWP w Warszawie w ramach projektu „Społecznie Odpowiedzialna Uczelnia”*.

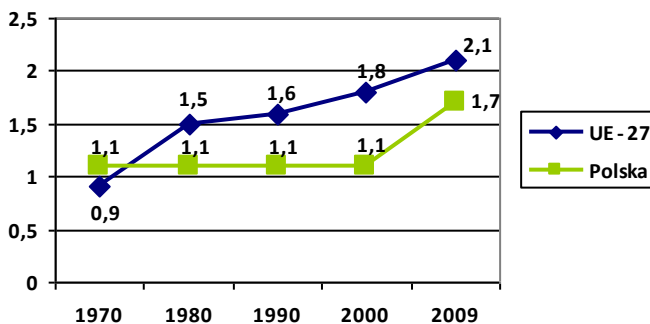
Źródło: Eurostat

Kolejny czynnik osłabiający kondycję współczesnej rodziny dotyczy samych małżeństw, a dokładniej malejącej trwałości małżeństwa. Tabela 2. Wskaźnik małżeństw w 27 krajach UE w latach 1970 – 2009 z wyszczególnieniem Polski.

lata	1970	1980	1990	2000	2009
	Wskaźnik małżeństw (małżeństwa na 1000 mieszkańców)				
UE – 27	7.9	6.8	6.3	5.2	4.9
Polska	8.6	8.6	6.7	5.5	6.6

Źródło: Eurostat

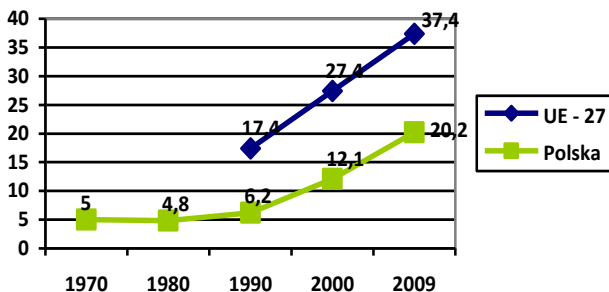
Wykres 2. Wskaźnik rozwodów w 27 krajach UE w latach 1970 – 2009 w wyszczególnieniu Polski (rozwoły na 1000 mieszkańców)

Źródło: Eurostat

Wykres 3. Urodzenia dzieci poza małżeństwem w 27 krajach UE w latach 1970 – 2009 z wyszczególnieniem Polski (procent wszystkich urodzeń)

Źródło: Eurostat

Gwałtownie wzrasta liczba rozwodów. Obok śmierci jednego ze współmałżonków, rozwód jest dziś głównym powodem rozpadu małżeństw. Widoczna jest zdecydowana deprecjacja instytucji małżeństwa, współcześnie mamy do czynienia z masową wręcz falą „wolnych związków”. Takie masowe zmiany stylów życia zmniejszają uznanie ludzi, a szczególnie młodzieży, do trwałego, wiernego małżeństwa. Liczba rozwodów w krajach Unii Europejskiej wciąż drastycznie rośnie w 2001 roku w 27 krajach Unii odnotowano 896 136 rozwodów, a już w roku 2008 ponad milion (1 014 201). W Polsce również liczba rozwodów w ostatnich latach wzrosła prawie o połowę, w roku 2001 liczba rozwodów wynosiła w Polsce 45 308, a w roku 2010 już 61 300. Głównym czynnikiem prowadzącym do liczby rozwodów są rosnące wykształcenie kobiet oraz coraz częstsze podejmowanie przez nie pracy zawodowej²⁶. Małżeństwo przestało być uznawane za społeczną normę. Postępująca deinstytucjonalizacja małżeństwa oznacza, że obecnie nie jest ono czymś obligatoryjnym, nie jest już traktowane jako naturalny etap w cyklu życia człowieka, lecz jako jedna z opcji, którą niekoniecznie trzeba wybie-

²⁶ T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, op. cyt., s. 372.

rać²⁷. Radykalnie zmieniły się postawy ludzi i podejście do małżeństwa, rodziny, wychowania dzieci czy rozwodów. Społeczne przyzwolenie na rozwiązywanie małżeństw i mnożenie zbyt błahych powodów typu „niezgodność charakterów” do zerwania związku powoduje „lekkie” podejście do poważnej kwestii. Ponadto moda na rozwód lansowana przez świat mediów spowodowała przekonanie wśród młodych ludzi, że rozwód to nic strasznego. Dane statystyczne dotyczące rozwodów na całym świecie są rzeczywiście powodem do dyskusji na temat tego, czy małżonkowie nie podchodzą do kwestii rozpadu małżeństwa zbyt lekko i pochopnie. Radykalny liberalizm osłabia moralno-etyczną strukturę małżeństwa. Wartości małżeńskie ukształtowane przez wieki na etosie religii chrześcijańskiej i tradycji kulturowej, dziś gwałtownie tracą na znaczeniu. Koncentracja na własnych interesach, zbytnia, nieograniczona wolność i autonomia jednostek powoduje brak poczucia odpowiedzialności i zachowania wierności wobec drugiego człowieka. W związku z tym, zamiast stabilności rodziny mamy dziś do czynienia z ciągłą jej zmianą, rozproszeniem i różnorodnością. Powstaje moda na „luźne” związki, pozbawione zobowiązań i zasad.

Innymi czynnikami nakreślającymi niekorzystną sytuację rodziny są trudne warunki ekonomiczne i społeczne, w których przyszło funkcjonować współczesnej rodzinie i które nie sprzyjają budowaniu nowych rodzin. Ze względu na utrudnione wejście na rynek pracy i ciężką sytuację materialną, młodzi ludzie coraz później opuszczają domy rodzinne. Takie okoliczności nie sprzyjają również podjęciu decyzji o zawarciu małżeństwa. Utrudniony dostęp, a niekiedy wręcz niemożliwy, do własnego mieszkania powoduje odkładanie planów wspólnego życia i posiadania potomstwa. Młodzi ludzie koncentrują się na zarabianiu pieniędzy, aby móc przetrwać w niełatwych dla nich warunkach, a decyzję o posiadaniu dzieci odkładają na później. Takie zjawisko obserwujemy dość często w czasach dzisiejszych nie tylko w Polsce ale i w Europie czy na innych kontynentach.

---

²⁷ F. Adamski, *Rodzina, Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, s. 157.

Tabela 3. Średni wiek rozrodzony kobiet w 27 krajach UE w latach 1990 – 2009 z wyszczególnieniem Polski.

lata		1990	2000	2003	2009
		Średni wiek rozrodzony kobiet			
27 ska	UE –	:	:	29,3	29,7
	Pol-	26,2	27,4	27,9	28,6

Źródło: Eurostat

Obok moralnej rewolucji współczesnej rodziny, można wyróżnić demograficzne przemiany rodziny, do których zaliczymy:

- wzrost liczby rodzin niepełnych;
- spadek liczby rodzin z dziećmi;
- spadek liczby rodzin tworzonych na podstawie zawarcia związku małżeńskiego;
- wzrost liczby jednoosobowych gospodarstw domowych;
- spadek liczby gospodarstw wielodzietnych;
- opóźnienie opuszczania domu rodzinnego przez dorosłe dzieci;
- opóźnianie tworzenia związków i rodzenia pierwszego dziecka;
- spadek płodności;
- deinstytucjonalizacja małżeństwa;
- destabilizacja małżeństwa – rosnące ryzyko rozpadu związku małżeńskiego;
- wzrost liczby rozwodów²⁸;
- zmniejszenie znaczenia małżeństwa na rzecz swobodniejszych form związków;
- przejście od rodziny skoncentrowanej na dzieciach do rodziny skoncentrowanej na parze dorosłych²⁹.

²⁸ I. E. Kotowska, *Współczesne tendencje demograficzne w perspektywie krajowej i europejskiej*, referat wygłoszony 06.04.2011. na konferencji w Warszawie: *Współczesna polityka społeczna – zorganizowanej przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną TWP w Warszawie w ramach projektu „Społecznie Odpowiedzialna Uczelnia”*.

Powyższe demograficzne cechy współczesnych rodzin, które znajdują swoje odzwierciedlenie w liczbach, idą nierozdzielnie w parze z przemianami wartości małżeńskich i rodzinnych. Trudno jednoznacznie określić czy moralne zmiany są konsekwencją demograficznych, czy demograficzne moralnych, ale wydaje się, że odpowiedzialność za obydwa rodzaje zmian ponosi nowoczesność i industrializacja, a obok tego tempo i gwałtowność zmian społecznych i kulturowych. Mamy dziś do czynienia z globalną rewolucją stylów życia, która obejmuje wszystkie grupy i społeczności ludzkie, począwszy od rodziny a skończywszy na globalnej wspólnocie ponadnarodowej. Konsekwencje owego stanu rzeczy wydają się być szczególnie pejoratywne w odniesieniu do sfery wartości ponieważ, kryzys czy też erozja wartości autotelicznych spowoduje dalekosiężne niekorzystne skutki społeczne. Wśród współczesnych trendów w świecie wartości rodzinnych, niepokojące są:

- indywidualizm, zbyt duża autonomia jednostek;
- egoizm, koncentracja na własnych interesach;
- brak poczucia odpowiedzialności rodzinnej i małżeńskiej;
- brak dbałości o ciągłość i niezbywalność rodziny;
- brak rozpatrywania dziecka w kategorii wartości, lecz w kategorii obowiązku;
- rozluźnianie rodzinnych więzi;
- słabnące znaczenie wartości chrześcijańskich;
- destabilizacja społeczna rodziny;
- nowe wzory życia rodzinno-małżeńskiego;
- brak integracji;
- nowy porządek sentymentalny³⁰.

Powyższe cechy zdają się być szczególnie niebezpieczne gdy pomyślimy o ich konsekwencjach. Rodzina jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem socjalizacyjnym, ma największe zdolności przekazywania wartości i norm moralnych. Co dobrego przekazywać będzie rodzina, gdy erozja moralna i demograficzna będzie się

---

²⁹ T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, różnicowanie*, op. cyt, s. 393.

³⁰ T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, różnicowanie*, op. cyt, s. 403-405.

utrzymywać? Jakie wzorce otrzyma od rodziny młode pokolenie, gdy rodzina zatraci najważniejsze wartości? Odpowiedź jest zatrważająca: zepsuta moralnie rodzina równa się zepsute moralnie społeczeństwo. Brak zastępowalności pokoleń i kryzys ekonomiczny to z kolei tylko niektóre z konsekwencji demograficznych przemian rodziny. Dlatego odbudowa potencjału i autorytetu rodziny, wspieranie rodzin tradycyjnych, podkreślanie ich wartości i powrót do kultu życia rodzinnego powinny stać się priorytetem dyskusji publicznej oraz działalności prorodzinnej polityki społecznej. Mimo iż przemiany rodziny wydają się być nieuniknione, gdyż podyktowane nowoczesnością, nie muszą oznaczać jej kryzysu. Kulturowa moda na rodzinę nigdy nie przeminie, należy jedynie doceniać jej wartości i otoczyć ją odpowiednim wsparciem.

4. Podsumowanie

Rodzina jest fundamentem dobrego społeczeństwa i jego sukcesu ekonomicznego. Stanowi największą społeczną wartość i dobro wspólne. Tak rozumiana rodzina powinna być stawiana w centrum każdego planu politycznego i społecznego. Zahamowanie procesu upowszechniania wartości niesprzyjających rodzinie oraz podjęcie działań na rzecz integracji małżeństwa i rodziny słusznie powinny leżeć w interesie każdego członka społeczeństwa i dobrego obywatela. Należy wracać do rodziny, gdyż jest ona nośnikiem najważniejszych w życiu każdego człowieka wartości, takich jak: miłość, bezinteresowność, solidarność, sprawiedliwość, dobro, wspólnota, zaufanie, nadzieja. Tylko odbudowa etosu silnej rodziny gwarantuje kulturowy sukces rodziny nuklearnej, a ten z kolei sukces społeczny i gospodarczy.

Reasumując należy jasno powiedzieć, że ludzka rodzina jest podstawową komórką społeczną stworzoną w celu zapewnienia opieki nad potomstwem, co jest gwarancją przetrwania gatunku. Pod tym względem jest podobna do innych „rodzin” w królestwie zwierząt, choć różnica polega na tym, że rodzina ludzka posiada takie aspekty emocjonalny, kulturowy i ekonomiczny. Zawsze odgrywała i zapewne odgrywać będzie znaczącą rolę w życiu społecznym i każdego człowieka. Jest to komórka bez której nie można sobie wyobrazić przyszłości istnienia.

Streszczenie

Artykuł podkreśla społeczne i indywidualne znaczenie rodziny. Traktuje o rodzinie jako o wartości naczelnej. Opracowanie porusza niezmiernie ważną kwestię zmienności współczesnych wartości rodzinnych i małżeńskich, dyktowanych nowoczesnością. Głębokie zmiany społeczne na początku XXI wieku dotyczą niemalże wszystkich sfer społecznego życia. Faza zmian nie omija współczesnej rodziny. Przemiany jakie dotyczą rodziny i małżeństwa widoczne są w aspekcie demograficznym, ale przede wszystkim w sferze wartości, wzorów życia, norm oraz postaw ludzi wobec życia rodzinnomałżeńskiego. Artykuł analizując owe zmiany koncentruje się na konsekwencjach tzw. kryzysu wartości rodzinnych i małżeńskich.

Summary

The article emphasis social and individual significance of a family. It describe family as a general value. Paper bring up an extremely important issue like changeability of a present-day family and marriage values. The changes are result of a modernity. Deep social changes in the early twenty-first century relates almost all spheres of social life. The stage of changes is touching the modern family also. Changes that relate to family and marriage are seen in terms of demography, but especially in the sphere of values, patterns of life, norms and attitudes of people towards family and marital life. Article analyzing these changes focuses on the consequences of so-called crisis of family and marriage values.

Bibliografia

1. Adamski F., *Rodzina, Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jaggiellońskiego, Kraków 2002.
2. Bauman Z., *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity Press, 2000.
3. Bauman Z., *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006.
4. Coleman J. S., *Racjonalna rekonstrukcja społeczeństwa*, „Studia socjologiczne” 1993, nr 1.
5. Dębski M., *Sytuacja bezdomnych kobiet w województwie pomorskim [w:] Forum. O bezdomności bez lęku*, Ł. Browarczyk (red.), Gdańsk 2008.

6. Dziewięcka-Bokun L., *Rodzina jako autoteliczna wartość polityki społecznej* [w:] *Współczesne wyzwania polityki społecznej wobec rodziny*, A. Kubów, J. Szczepaniak (red.). Wrocław 2010.
7. Firlit-Fesnak G., *Polityka rodzinna w Polsce – problemy do rozwiązania*, referat wygłoszony 06.04.2011. na konferencji w Warszawie: *Współczesna polityka społeczna – zorganizowanej przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną TWP w Warszawie w ramach projektu „Społecznie Odpowiedzialna Uczelnia”*.
8. Giddens A., *Socjologia*. Warszawa 2006.
9. Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium Vitae* (25.03.1995).
10. Kielb-Grabarczyk D., *Wpływ rodziny na system (anty)wartości współczesnej młodzieży* [w:] *Współczesna rzeczywistość w wybranych problemach społecznych*, G. Durka (red. nauk.). Kraków 2010.
11. Kotowska I. E., *Współczesne tendencje demograficzne w perspektywie krajowej i europejskiej*, ref. wygłoszony na konf. w Warszawie: *Współczesna polityka społeczna – zorganizowanej przez WSP TWP w Warszawie*.
12. Mazan A., *Czy w dobie ponowoczesności rodzina, naród i kultura mogą jeszcze wychowywać?* [w:] *Wychowanie a wyzwania ponowoczesności*, E. Osewska (red. nauk.). Warszawa 2011.
13. Ostrouch-Kamińska J., *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów*. Kraków 2011.
14. Podgórski R., *Socjologia. Mikrostruktury*. Bydgoszcz-Olsztyn 2008.
15. Strzeszewski Cz., *Katolicka Nauka Społeczna*. Lublin 2003.
16. Szlendak T., *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa 2011.
17. Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*. Kraków 2005.
18. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków 2003.
19. Tyszka Z., *Socjologia rodziny*, PWN, Warszawa 1976.
20. Waszczak S., *Polityka rodzinna* [w:] *Polityka ludnościowa i rodzinna: materiały do studiowania*, red. L. Frąckiewicz, S. Waszczak. Katowice 1997.